

Marie Hedström

”O folk, du skall härska!”

Bibliotekets rariteter från revolutionsåret 1848

Bibliotekssamlingarna vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB) består i huvudsak av två slags litteratur: vetenskaplig litteratur med inriktning på arbetarrörelsen samt skrifter utgivna av arbetarrörelsens organisationer och enskilda. I det senare fallet är trycket primärmaterial som kan användas för att belysa historiska händelseförlopp. Pariskommunen 1871 och spanska inbördeskriget 1936-1939 är exempel på några sådana händelser från vilka biblioteket har detta slag av dokumentation. I det följande belyser jag material till en annan viktig händelse i arbetarrörelsens och den demokratiska rörelsens historia: revolutionsåret i Europa 1848, med fokus på material som producerats av deltagarna själva. Presentationen är huvudsakligen kronologisk och omfattar runt tio procent av materialet. Här finns delvis unika dokument, rariteter.

Revolutionsåret 1848

En av orsakerna till revolutionerna 1848 var potatissjukan som drabbade Europa 1845, två år senare var så gott som hela potatisskörden tillspillogiven. Också rågskörden förstördes på många ställen, vilket ledde till stigande priser på brödsäd och mjöl, samtidigt som lönerna sjönk. Hungersnöd drabbade land efter land, hand i hand med en ekonomisk kris med bankkrascher, aktiefall, stängda fabriker och ökad arbetslöshet till följd av företagsspekulationer. I januari 1848 utbröt uppror på Sicilien och i Neapel, i februari startade revolutionen i Paris och Frankrike. ”Folkets tidsålder började den 24 februari 1848.” Så avslutades den proklamation som diktaren och politikern Alphonse de Lamartine skrev på kvällen den 24 februari 1848 och som förkunnade att en provisorisk regering hade valts samt att denna och Paris befolkning hade godkänt republiken. Bara några timmar senare hade den regeringen gått ihop med en annan provisorisk regering under ledning av Louis Blanc. Kungen, Ludvig Filip, hade abdikerat och flydde till England med sin familj.

Redan under de närmast följande dagarna genomförde den nybildade regeringen åtskilliga reformer och lagändringar. En rösträttsreform innebar att alla män över 21 år fick rösträtt, vilket betydde att antalet väljare ökade till över nio miljoner. Förbudet mot yttrande- och åsiktsfrihet avskaffades och alla fick rätt att inträda i nationalgardet. Slaveriet och dödsstraff för politiska brott avskaffades. Rätten till arbete – att det var regeringens plikt att ordna arbete till alla – förkunnades. Normalarbetsdag på tio timmar i Paris, elva timmar i övriga landet infördes, offentliga arbetsförmedlingar förordnades. De fortsatta demonstrationerna krävde att ett arbetsdepartement skulle inrättas men så skedde inte, i stället skulle arbetsfrågan utredas av en kommission under Louis Blanc och Albert. Louis Blanc var socialistisk politiker och författare. 1839–1840 utgav han *L'organisation du travail* [*Arbetets organisation*], ett socialistiskt program med tonvikt på inrättande av kooperativa verkstäder. Albert var arbetare, den ende i den provisoriska regeringen, och arbetade som mekaniker på en knappfabrik. Han utgav tidningen *L'Atelier* [*Verkstaden*] och ingick i förlikningsrådet för arbetarfrågor. Han undertecknade alla regeringens skrivelser ”Albert, arbetare”; hans riktiga namn var Alexandre Martin.

Merparten av ARAB:s biblioteks franska böcker och broschyrer utgivna 1848 har förvärvats under dåvarande institutionschefens, Tage Lindbom, antikvariska inköpsresor till Pa

ris från början av 1950-talet fram till början av 1960-talet. Utgivningsåret 1848 och åren närmast därefter har fungerat som förvärvsprincip, vilket har resulterat i att även motståndarna till revolutionen kommer till tals. Det rör sig i dessa fall om religiösa eller antisocialistiska skrifter. Arkivavdelningen på ARAB har också en samling ”Franska revolutionen 1848” omfattande fyra volymer ”Agitationskrifter, flygblad, manifest”, varav en endast innehåller valsedlar, och tre volymer ”Affischer”. Samlingen torde vara förvärvad under samma tid som bibliotekets, men materialet saknar accessionsnumrering (år och nummer).

”Glädjande är att bokbeståndet av äldre litteratur numera är så gott att inköpen av antikvarisk litteratur i fortsättningen kan beräknas bli måttligare än vad som varit fallet under de sista femton åren”, konstaterar ARAB:s verksamhetsberättelse 1963. Bibliotekets samlingar rörande revolutionen i Frankrike 1848 hålls samman i en avdelning i den systematiska katalogen. De omfattar cirka 400 verk, såväl vetenskapliga framställningar, memoarer och dylikt, som material utgivet 1848 eller de närmast följande åren. Drygt hälften av samlingarna tillhör den senare kategorin. På grund av att bibliotekssamlingarna i sig alla är uppställda i löpnummerordning är materialet dock utspritt i de olika bok- och broschyrserierna.

1847 – krav på utvidgad rösträtt

Några verk dokumenterar de händelser som föregick revolutionen. Under 1847 hade de radikala liberalerna i den franska deputeradekammaren krävt att rösträtten skulle utvidgas. Rösträtten var så begränsad att den omfattade endast 200 000 av en befolkning på närmare 30 miljoner. Rösträttsreformen hade avvisats med stor majoritet i kammaren. De oppositionella startade då så kallade reformbanketter, politiska demonstrationsmiddagar, där alla deltagare hade möjlighet att yttra sig. För att hålla politiska möten fordrades polistillstånd. Eftersom de ofta mycket frispråkiga talen refererades i pressen blev banketterna ett synnerligen effektivt agitationsmedel. Ett sjuttioal banketter hade avhållits runt om i Frankrike sedan sommaren 1847. En stor bankett som skulle hållas i Paris blev upptakten till februarirevolutionen den 22-24 februari, då den förbjöds av polisen, och sedan av regeringen.

Banquets démocratiques recueillis et publiés par Jean Gouache [*Demokratiska banketter*, sammanställda och publicerade av Jean Gouache] är utgiven i Paris: Aux bureaux de la Réforme, 1848. Skriften redovisar utförligt, närmast i protokollets form, tre banketter i Lille, Dijon och Châlon-sur-Saone under november och december 1847. Stark närvarokänsla skapas genom att utgivaren återgiver alla skeenden i presens och att alla bifallsyttringar och sinnesrörelser redovisas i parentes. På banketterna utbringades skålar, i synnerhet för rösträtten. Följande skål utbringades på banketten i Lille den 7 november:

Vient ensuite le toast qui doit être porté par M. Ledru-Rollin, député.
A l'amélioration des classes laborieuses! Aux travailleurs! (Bravos frénétiques.)
M. Ledru-Rollin monte à la tribune.

...

Citoyens,

Oui, aux travailleurs! A leurs droits imprescriptibles, à leurs intérêts sacrés,
jusqu'ici méconnus!¹

Ledru-Rollin var advokat, deputerad och utsågs 1848 till medlem av den provisoriska regeringen, där han blev inrikesminister.

Historiker

Det finns flera exempel på historiker över februaridagarna i Paris som utförligt och kronologiskt redogör för händelserna. *Histoire des trois journées de février 1848* [Historien om tre dagar i februari 1848] par Eugène Pelletan (Paris: Louis Colas) återger februarirevolutionens historia i 38 paragrafer på 184 sidor. Revolutionen och republiken får religiösa innebörder. Så här inleds den sista paragrafen:

Nous venons de raconter le plus grand événement qui ait ébranlé les âmes depuis le jour où le Christ, en penchant la tête sur la croix, brisa le vieux monde.²

Om republiken heter det:

La République n'est plus à proclamer, ni à discuter, ni à reconnaître. Elle est. Elle est du même droit que le peuple dont elle est l'expression.³

En annan revolutionshistorik är *Histoire de mémorables journées de février 1848, écrite d'après les documents officiels fournis par le Gouvernement provisoire par le citoyen Leynadier*, [De oförglömliga dagarna i februari 1848, skriven av medborgaren Leynadier och baserad på den provisoriska regeringens officiella dokument]. Den bär titelrubriken République française!!! [Republiken Frankrike!!!]. Medborgaren Leynadier hade varit redaktör för tidningen *La Révolution* 1830 och var författare till *Des peuples et des révolutions de l'Europe* [Om Europas folk och revolutioner]. Han återger en berättelse som återkommer i flera av historikerna och som handlar om tapetseraren Théodore Six, som modigt ingriper mot våldverkare som på kvällen den 24 februari börjar hugga och skjuta sönder möbler och tavlor:

Respect aux monuments! Respect aux propriétés! Pourquoi tirer des coups de fusils sur ces tableaux? Nous avons montré qu'il ne faut pas mal mener le peuple; montrons maintenant que le peuple sait respecter les monuments et honorer sa victoire!⁴

Dessa ord följs av applåder och de följande månaderna blir i detta hänseende lugna i förbrödningens sinnesstämning, enligt Leynadier.

Journées de la révolution de 1848 par un garde national [Revolutionsdagar 1848 av en gardessoldat] behandlar dagarna 21-29 februari i Paris. Boken återger episoder och anekdoter, roliga historier, några med gatpojkar i Paris som huvudpersoner, en mosaik av brev och notiser samt dikter och visor. Författarens namn var Charles Eugène Honoré Richomme.

Le 24, au moment où le peuple travaillait activement à la construction des barricades, un orage violent éclata sur Paris. Un gamin, qui gardait l'une d'elles, rue Richelieu, éleva alors son sabre en l'air, en criant: "Mes amis, Dieu est pour nous, il nous envoie des rafraîchissements."⁵

Lamartine blev utrikesminister i den provisoriska regeringen och hans mycket kända *Manifeste à l'Europe* [Manifest till Europa] var en rundskrivelse till de franska sändebuden i utlandet den sjunde mars. Manifestet översattes till svenska och utgavs med titeln *Cirkulär till franska republikens diplomatiska agenter* (Norrköping : Östlund & Berling, 1848. ARAB har inte den svenska utgåvan).

La proclamation de la République française n'est un acte d'agression contre aucune forme de gouvernement dans le monde. Les formes de gouvernement ont des diversités

aussi légitimes que les diversités de caractère, de situation géographique et de développement intellectuel, moral et matériel chez les peuples. Les nations ont, comme les individus, des âges différents. Les principes qui les régissent ont les phases successives.⁶

Bibliotekets exemplar av Lamartines cirkulär är utgivet av Pagnerre och sammanbundet med fem andra verk under den något oegentliga titeln *Mémoires sur la révolution de 1848* [Minnen från revolutionen 1848]. Häri ingår bland annat Louis Blancs *Le catéchisme des socialistes* [Socialisternas katekes] utgiven 1849 Aux bureaux du Nouveau monde och *Manuel républicain de l'homme et du citoyen* [Människans och medborgarens republikanska handbok] av Charles Renouvier utgiven av samma förlag som Lamartines manifest.

La république ou le plus parfait des gouvernements par Matton-Gaillard [Republiken, eller det mest fulländade av statskick av Matton-Gaillard] har karaktären av en analys av republikens historia med mottot "Le peuple seul est souverain" ["Folket självt är överhuvud"]. Enligt Matton-Gaillard, som var advokat, är människans plikter i en republik att lyda lagen, broderskap och kärlek till fäderneslandet. *Pétition à l'Assemblée nationale sur un projet d'impôt qui grèverait par la voie d'un enregistrement annuel les valeurs mobilières de toute nature, telles que créances hypothécaires et privées, rentes sur l'Etat, actions de la banque de France, actions industrielles et de chemins de fer, etc., etc.* par M. Duchesne, Grenoble 1848 [Petition till Nationalförsamlingen angående ett förslag till en skatt som genom årlig registrering skulle belasta alla sorters värdepapper, till exempel inteckningsfordringar, statsobligationer, aktier i Banque de France, aktier i industri och järnväg, etc., etc.] är ett skatteförslag i tretton artiklar.

Discours du citoyen Cabet, sur la Garde nationale, la liberté de la presse, le droit d'association, de réunion et de discussion, les élections et le travail [Medborgaren Cabets anförande om nationalgardet, pressfriheten, rätten att sluta förbund, att sammanträda och att diskutera, om valen och arbetet] Paris : Au bureau du Populaire, 1848, är en broschyr på 15 sidor som återger inte bara Etienne Cabets tal utan också inlägg från andra medborgare vid ett möte i arrangemang av Société fraternelle centrale den 6 mars 1848. Tidningen *Le Populaire* redigerades av Cabet och utgavs två gånger i veckan.

Quelles sont les questions essentielles, urgentes, capitales aujourd'hui? ...la plus urgente c'est l'organisation de la *Garde nationale*, c'est l'organisation du peuple entier sous les armes, du peuple enrégimenté, nommant ses chefs, habillé démocratiquement et armé.⁷

Etienne Cabet var kommunist och påverkad av de engelska utopisterna Thomas More och Robert Owen. I romanen *Voyage en Icarie*, 1840, [Resan till Ikarien], skildrar han sitt utopiska idealsamhälle.

Bulletiner, broschyrer och rapporter

Den franska romanförfattaren George Sand var den tidens mest välkända kvinnliga intellektuella person. Hon var författare till många av inrikesministeriets propagandabulletiner. Hennes *Lettres au peuple* [Brev till folket] är två brev, det första med titeln *Hier et aujourd'hui* [I går och i dag] daterat den 7 mars; det andra med titeln *Aujourd'hui et demain* [I dag och i morgon] daterat 19 mars, i vilka hon i högstämda ordalag höjer republiken och det franska folket till skyarna.

Tu vas régner, ô Peuple! Règne fraternellement avec tes égaux de toutes les classes; car la République, cette arche sainte de l'alliance, sous les ruines de laquelle désormais nous devons tous périr plutôt que de l'abandonner, la République, cette forme par excellence des sociétés durables, proclame et consacre devant l'univers qu'elle prend à témoin de son serment l'égalité des droits de tous les hommes.⁸

På grund av ett missförstånd och att författaren var bortrest hade första utgåvan av *Lettres au peuple* blivit en lyxpublikation. Den utgåva som ARAB har såldes däremot till förmån för arbetslösa arbetare. Vardera brevet omfattade åtta sidor och kostade endast tio centimes. De är i vår samling sammanbundna i en broschyr.

Xavier de Montepin och Alphonse de Calonne var författare till *Les trois journées de février* [*De tre dagarna i februari*], en broschyr de fick mycket beröm för: de hade gjort sin plikt som goda medborgare. Under 1848 publicerade de också *Le gouvernement provisoire. Histoire anecdotique et politique de ses membres* [*Den provisoriska regeringen. Anekdotiska och politiska berättelser om dess medlemmar*]. Biografier över medlemmarna i den provisoriska regeringen är en populär genre. I en volym har sammanbundits fem olika sådana biografisamlingar med likartade titlar av fem olika författare. De flesta är illustrerade med porträtt av regeringsmedlemmarna. Varför det är så viktigt att presentera dessa är framför allt för att de flesta är helt okända för den stora allmänheten, säger Montepin och Calonne i förordet till sin broschyr.

Révélations sur l'organisation du Comité révolutionnaire. Pièces curieuses trouvées chez Blanqui [*Avslöjanden om organisationen av Revolutionskommittén. Märkliga handlingar funna hos Blanqui*] saknar utgivningsår, men "Paris [1848]" är ditskrivet för hand. Den fyrsidiga broschyren innehåller instruktioner för medlemmar i revolutionskommittén och i arbetarsammanslutningar hur de ska värva kandidater till valet till nationalförsamlingen:

... le délégué doit parcourir avec tenue, avec circonspection, avec la portée républicaine, les degrés de l'échelle sociale, depuis le premier jusqu'au dernier. Suivant les habitudes, les mœurs, il faut qu'il modifie son langage, sa conduite, afin d'arriver au but proposé: le choix des candidats.⁹

Till den förordnade medlemmens plikter hör också att varje dag skriva och skicka en detaljerad rapport om opinionsläget på orten: "inga fraser, många fakta". Syftet med utgivningen av broschyren är givetvis att misstänkliggöra och skada revolutionskommittén och dess ledare Auguste Blanqui med dessa avslöjanden. Blanqui var en av dem som den 17 mars ledde den stora arbetardelegationen till den provisoriska regeringen för att förmå denna att uppskjuta valet till nationalförsamlingen två månader för att ge kandidaterna tid för deras valkampanjer. Regeringen senarelade valet endast med två veckor, till den 23 april. Blanqui var författare och politiker, som ville förverkliga revolutionen genom proletariats diktatur. Han tillbringade halva sitt liv i fängelse för revolutionär verksamhet och väpnat uppror.

Victor Bouton utgav på eget förlag i maj 1848 *Attentats de la police républicaine contre la souveraineté du peuple. Accusations contre Caussidière* [*Den republikanska polisens övergrepp på folkets suveränitet. Anklagelser mot Caussidière*]. Caussidière var polisprefekt och anklagas för att den 17 mars ha befäst Hôtel-de-Ville, Paris rådhus, som var den provisoriska regeringens residens, och låtit den hundra tusen man starka delegationen vänta i tre timmar på att regeringen skulle infinna sig.

Ne confondez pas la police politique avec la police des rues, la police judiciaire avec la police de sûreté, la police secrète avec la police municipale.¹⁰

är en uppmaning återgiven på broschyrens omslag.

Revolutionskatekeser och manifest

En genre som är populär när något nytt ska förklaras enkelt och slagkraftigt är katekesen, med frågor och svar. I *Nouveau catéchisme républicain à l'usage de tout citoyen honnête qui désire le règne de la raison et de la justice à la place de celui de la cupidité et de l'orgueil* [Ny republikansk katekes avsedd för alla hederliga medborgare som önskar låta förnuft och rättvisa råda, istället för girighet och högmod] par Taxil, 35 sidor, (Paris: Chez l'auteur) börjar det lättfattligt men snart blir svaren allt längre och mer komplicerade. Taxil var arkitekt och hans katekes hade antagits av La société philanthropique démocratique des artilleurs de la Seine.

En annan katekes är Jean Macé: *Petit catéchisme républicain* [Liten republikansk katekes]. Här är frågorna och svaren indelade under rubriker som De la république, Du gouvernement, De la garde nationale, [Om republiken, Om styret, Om nationalgardet], så den är vida mer lättillgänglig än den ovannämnda. Jean Macé är också författare till en trosbekännelse: *Profession de foi d'un communiste* [En kommunisters trosbekännelse] varav ARAB har första delen *De la forme actuelle de la société* [Om samhället, så som det ser ut i dag] dedicerad till hans vänner och daterad 17 april 1848.

Propriété et communisme [Egendom och kommunism] par Louis Morin (Paris : Chez Amyot) ger följande recept på kommunism:

prenez tous les discours prononcés au club des jacobines; joignez-y les élucubrations de Babeuf; melez-y les idées de Saint-Simon et les théories de Fourier; à tout cela ajoutez une forte dose d'exagération et de puérité; amalgamez le tout, et vous aurez le communisme.¹¹

Aux membres du Gouvernement provisoire [Till den provisoriska regeringens medlemmar] är ett fyrasidigt brev från Etienne Cabet den 17 april 1848 där han berättar om hur han och hans Communistes Icariens efter ett möte blivit hotade och attackerade av en folkmassa, som ropade:

A bas les Communistes! Ce sont eux qui sont cause de la misère! Ils veulent la destruction de la propriété et de la famille! A bas Cabet! à bas Blanqui! à bas Raspail! on criait même: A bas Louis Blanc! à bas Ledru-Rollin!¹²

Louis Blanc och Ledru-Rollin var medlemmar i den provisoriska regeringen.

Manifeste des représentant[s] de la Montagne [Partiet Bergets manifest], tryckt i Dijon, är undertecknat av ett knappt sextiotal medlemmar av den i april nyvalda nationalförsamlingen. La Montagne, Berget, var ett parti bildat under februarirevolutionen; partinamnet hämtades från nationalförsamlingen 1791 efter franska revolutionen 1789. Om arbetet och rätten till arbete stadgar manifestet:

Le travail, c'est la puissance de l'homme; c'est la force intelligente, active, qui s'empare de la nature extérieure et la soumet. ... c'est un besoin, c'est-à-dire un droit, le plus inviolable de tous. Le droit au travail, c'est le droit à la vie.¹³

Les Montagnardes, satires politiques [Politiska satirer om partiet Bergets medlemmar] är en åttasidig broschyr som återger två dikter av A. Eude Dugaillon: La haute cour de justice

[Högsta Domstolen] och Le sabre [Sabeln]. Den saknar såväl utgivningsort som -år men är troligen utgiven 1849.

Voici Blanqui: ses jours ne sont qu'une agonie
Et Baroche se plaint de son acrimonie!
Vous l'avez irrité, nos seigneurs les bourreaux
En lardant le captif à travers les barreaux ...
Puis Albert l'ouvrier, ministre prolétaire,
Qui n'est plus, aujourd'hui, qu'un infâme sectaire,
(Ur La haut cour de justice)¹⁴

Juniupproret

Ett mer omfattande verk av Etienne Cabet är *Insurrection du 23 juin [Upproret den 23 juni]*, undertecknat den 25 oktober 1848. Skriften omfattar 59 sidor och behandlar juni-upproret, då militär kallades ut mot arbetarna. Den direkta orsaken till juni-upproret var att regeringen hade stängt nationalverkstäderna, ett slags nödhjälpsarbete som bestod i att reparera landsvägar, gator och stadsmurar och som givit arbete med god lön, 2 francs per dag åt dem som faktiskt kunde beredas arbete, 1 franc till övriga, åt 100 000 arbetslösa hantverkare och arbetare i Paris. Arbetslösa mellan 18 och 25 skulle nu i stället utskrivas till armén, resten tvångsförvisas till landsbygden. Cabet pläderar för amnesti, försoning och broderskap: juni-upprorets tre dygn långa strid hade resulterat i 10 000 döda och sårade, samt 14 000 tillfångatagna revolutionärer, varav 3 000 avrättades och tusentals deporterades till de franska kolonierna, de flesta till Algeriet.

En annan broschyr som behandlar juni-upproret är den 16 sidor långa *Evénements de Paris : journées des 23, 24, 25 et 26 juin 1848 [Tilldragelser i Paris den 23, 24, 25 och 26 juni år 1848]* som utförligt, hart när timme för timme, redovisar upproret. Den avslutas med en förteckning över namngivna döda och sårade, huvudsakligen på den militära sidan. Juni-upproret är också ämne för en bok med titelrubriken *Journées de juin: Récit complet des événements des 23, 24, 25, 26 et des jours suivants. Accompagné d'un plan de Paris, [Junidagar: Oavkortad skildring av vad som tilldrog sig den 23, 24, 25, 26 och dagarna som följde. Kompletterad av en karta över Paris]* par M. A. Pagès-Duport (Paris och Lyon: Pitrat). ARAB har andra upplagan, också utgiven 1848. 126 sidor + kartbilaga. Efter varje dags händelser följer ett appendix med dekret och proklamationer från Nationalförsamlingen.

Emploi des travailleurs [Anställning av arbetare] är titelrubriken för *Projet de colonies agricoles [Förslag gällande jordbrukskolonier]* utgiven av Comité central d'agriculture 1848. Kommitténs förslag är att hälften av Frankrikes icke odlade mark, 5,6 miljoner hektar, ska odlas av kollektiv bestående av 500 personer styck, 350 män och 150 kvinnor och så ge arbete och skänka välfärd åt 2,2 miljoner medborgare. Sedan följer detaljerade kostnadsbudgetar per man och per kvinna per år ned till minsta klädespersedel och fickpeng ... och redan från fjärde året har varje koloni en intäkt per år på 500 000 francs. En utopi så god som någon på 16 sidor ... Signaturen G. O. föreslår ett annat koloniseringsprojekt för att lösa arbetslöshetsproblemet i *Un avis de plus sur l'organisation du travail adressé au citoyen Louis Blanc [Ännu ett utlåtande över hur arbetet bör organiseras, riktat till medborgaren Louis Blanc]* 1848. De arbetslösa ska kolonisera Algeriet och allt överskott av varor ska exporteras.

Question agricole et financière [Jordbruks- och finansfrågan] par J.-J. Reverchon anger att målet är att skydda jordbruket, vilket ska åstadkommas genom progressiv beskattning. Denna får till effekt en skattereduktion, som leder till allmänt välstånd och social revolution.

A la révolution par le citoyen Proudhon [*Till revolutionen* av medborgaren Proudhon] är ett brev daterat den 17 oktober 1848 (Marseille: Au bureau de la propagande democratique sociale). Revolutionen existerar inte längre för regeringen och nationalförsamlingen; de vidmakthåller endast den republikanska formen.

Le peuple seul, opérant sur lui-même, sans intermédiaire, peut achever la Révolution économique fondée en février. Le peuple seul peut sauver la civilisation et faire avancer l'humanité!¹⁵

avslutar Pierre-Joseph Proudhon sitt revolutionsbrev till medborgarna. Proudhon var författare och teoretiker, med betydelse för utvecklingen av den franska anarkosyndikalismen. I sin bok *Qu'est-ce que la propriété?* [*Vad är egendom?*], 1840, formulerade han den berömda tesen: Egendom är stöld!

Marsrevolutionen i Wien

Nyheten om februarirevolutionen spred sig via tidningar ut över Europa. Redan den 29 februari trängdes folk i Wien framför ett plakat, som lakoniskt förkunnade: ”In einem Monat wird Fürst Metternich gestürzt sein. Es lebe das constitutionelle Österreich!” [Inom en månad kommer furst Metternich att vara störtad. Leve det konstitutionella Österrike!] Den 13 mars utbröt öppet uppror; arbetare och studenter byggde tillsammans barrikader till försvar mot regeringstrupperna. Metternich tvingades avgå, presscensuren upphävdes, bildandet av ett nationalgarde beviljades och löften om en liberal författning utfärdades. Militären i Wien ersattes av ett student- och borgargarde.

Biblioteket har inte många verk som dokumenterar det österrikiska revolutionsåret. Det finns heller ingen speciell avdelning för Österrikes historia 1848 i den systematiska katalogen. I *Aufruf an die Slaven* von einem russischen Patrioten Michael Bakunin, utgiven i Koethen på Selbstverlag des Verfassers, 1848, [*Upprop till slaverna* av en rysk patriot, Michael Bakunin, utgivet i Koethen på författarens eget förlag] tecknar sig Bakunin Mitglied des Slavencongresses in Prag [ledamot av slavernas kongress i Prag].

Und die Partei der Staatspolitiker, aus dem Reichstage zu Wien, in der Stunde der Gefahr und der Entscheidung, wo einzig und allein das Interesse des Volkes gelten durfte und Alle Eins machen musste, seig entwichen, suchte sodann in Prag Euch vorzuspiegeln, dass der letzte Wiener Aufstand keine Volksbewegung gewesen sei, sondern mit magyarischem Gelde gemacht.¹⁶

Michail Bakunin var rysk anarkistisk revolutionär och agitator. Från början av 1840-talet reste han runt i Europa och deltog i alla revolutionära rörelser och bildade hemliga grupper.

Hugo Jacques Petri säger adjö till Metternich i *Ein Abschieds-Wort an einen Minister* [*Ett avskedsord till en minister*], 1848:

Er war jener grosse Kanal in dem des Staates Millionen flossen; er war die lebende Cassa der Verzehrungssteuer, den nur sein starker Körper wie er, konnte so viel Metall verdauen. Er war als eine undurchbringliche Scheidewand zwischen das Volk und dessen geliebten Monarchen gefallen.¹⁷

Författaren nämner försiktigtvis aldrig Metternich vid namn. Ett exempel på en historik från en som var med är *Das Studenten-Comité in Wien, im Jahre 1848* [*Studentkommittén i Wien*,

året 1848] av Albert Rosenfeld, ”ehemalig. Mitglied des Studenten-Comités und des Sicherheitsausschusses in Wien” [före detta medlem i studentkommittén och säkerhetsutskottet i Wien]. Den är utgiven i Bern av Fischer 1849.

Kungörelser och flygblad

På arkivsidan finns en mycket intressant samling: ”Österrike. Revolutionen 1848” som består av ”Kungörelser, flygblad etc. etc.”. Samlingen är överlämnad av en österrikisk flykting, eventuellt läkaren och socialdemokraten Wilhelm Ellenbogen, som vid Tysklands ockupation av Österrike 1938 skänkte sitt stora bibliotek till ARAB. Det anlände till Sverige i 39 packlådor 1940. Arkivsamlingens accessionsår är 1943 och den omfattar 114 verk daterade från 13 mars 1848 till 29 oktober 1849; ett tiotal saknar datum. Verken är förtecknade kronologiskt på sju lappar i den gamla lappkatalogen och ordnade likadant i samlingen. I katalogposterna beskrivs de endast med citat av de första två eller tre orden i texten: ”Dem Verwaltungsrathe” [”För det administrativa rådet”], ”Nach der Besitznahme” [”Efter övertagandet”], ”Da der unterzeichnete” [”Eftersom undertecknad”].

Samlingen består bland annat av officiella kungörelser, många i plakatstorlek som affischerades på gatorna. I samlingen ingår också några enstaka, mycket trasiga och defekta, nummer av skämttidningen *Wiener Katzen-Musik (Charivari)*. *Politisches Tagsblatt für Spott und Ernst mit Karrikaturen [Katternas musik i Wien (Charivari)*. *Politiskt dagblad för skämt och allvar med karikatyrer*] och några nummer av *Politischer Horizont*, [*Politisk horisont*] bland annat från 27 och 28 september och 25 oktober 1848. Samlingen innehåller diverse manifest och program för konstitutionella och demokratiska föreningar, dagsorder från befälhavare, appeller från enskilda, festprogram, högtidstal och armébulletiner.

Så här förkunnar ett dokument att kejsar Ferdinand har upphävt censuren:

Seine k. k. apostolische Majestät haben die Aufhebung der Censur und die alsbaldige Veröffentlichung eines Pressgesetzes allergnädigst zu beschliessen geruht.

Wien am 14. März 1848.

Johann Talatzko Freiherr von Gestieticz,
k. k. Nieder-Oester. Regierungs-Präsident.¹⁸

En doktor Wildner-Maithstein firade ”im Augenblicke nach der Verkündigung der Censurfreiheit” [i stunden efter censurfrihetens förkunnande] i Wien den 14 mars 1848 med anropet *Wackere Mitbürger des grossen herrlichen Oesterreichs!* [*Raska medborgare i det stora härliga Österrike!*]

Freiheit! Ordnung! Gerechtigkeit! Liebe zu Fürst und Vaterland! seien die Losungsworte der Bürgergarde, wie jedes Mitbürgers, und es werden gewiss die Geschwirre, die des entflohenen Mannes verkehrtes System zur Reise brachte, baldigst zu heilen beginnen, was wir alle brüderlich uns wünschen.¹⁹

Regeringspresidenten Talatzko hade en bråd dag den 14 mars och utfärdade ytterligare två kungörelser. En rörde bland annat studenternas rätt att beväpna sig. Det fanns omkring åtta tusen studenter i Wien vid den här tiden. Lugn, ordning och säkerhet måste bevaras:

... dass alle Bürger durch Einreihung in die Bürger-Corps diese möglichst verstärken, und zur Erhaltung der Ruhe kräftig mitwirken werden.²⁰

En tredje kungörelse undertecknad av Talatzko rörde inrättandet av ett nationalgarde:

... zur Aufrechthaltung der gesetzmässigen Ruhe und Ordnung der Residenz und zum Schutze der Personen und des Eigenthumes ...²¹

En knapp månad senare, den 10 april 1848, offentliggjordes förslaget till grundregler för nationalgardets organisation i tio paragrafer.

En ”Kundmachung von dem Magistrate und prov. Bürgerausschusse der Stadt Wien am 17. März 1848 [kungörelse från magistraten och borgarnas provisoriska utskott i staden Wien den 17 mars 1848] förkunnade:

In Folge der von den nied. Österr. Herren Ständen erlassenen Kundmachung vom 15. d. M. wurde bey dem Magistrate und dem provisorischen Bürgerausschusse die Wahl jener 12 Mitglieder aus dem Bürgerstande vorgenommen, welche an den in gegenwärtigen wichtigen Momenten erforderlichen Verhandlungen der nö. Herren Stände provisorisch Theil zu nehmen haben.

Bei dieser Wahl wurde vor Allem auf die Bedeutenheit der Geschäftsbesorgung und auf den Umstand Rücksicht genommen, dass nach Möglichkeit verschiedenen Klassen des Bürgerstandes die gehörige Vertretung zu Theil werde.²²

En ny författning

I samlingen finns hyllningsdikter till och flygblad med önskemål riktade till den österrikiske kejsaren, samt kungörelser från denne, ”Wir Ferdinand der Erste” [Vi, Ferdinand den förste]:

haben nunmehr solche Verfügungen getroffen, die Wir als zur Erfüllung der Wünsche Unserer treuen Völker erforderlich erkannten.

Die Pressfreiheit ist durch Meine Erklärung der Aufhebung der Censur in derselben Weise gewährt, wie in allen Staaten, wo sie besteht. (Gegeben den fünfzehnten März)²³

Offene und ehrliche Bitte der getreuen Oestreicher an ihren geliebten Kaiser [De trogna österrikarnas öppna och ärliga vädjan till sin älskade kejsare] är titeln på ett flygblad skrivet den 30 mars, utgiven av Tandler et Comp. [utgiven av Tandler et Comp.], i vilket ”de trogna österrikarna” begär att kejsaren ska avsätta ”det gamla systemets” män:

Aber Eines ist noch nothwendig, dringend nothwendig, damit das Uebrige zur Wahrheit werde, und ungefährdet gedeihen könne; diess ist: Entlassung jener Rathgeber Eurer Majestät, die noch dem alten Systeme angehören, dem Systeme, welches das Land an den Rand des Abgrunds gebracht hat.²⁴

Den 25 april 1848 kungjorde ”Wir Ferdinand der Erste” [Vi, Ferdinand den förste] genom kejsarlig förordning en fri författning för Österrike: Verfassungsurkunde des österreichischen Kaiserstaates [Konstitutionsurkund för den österrikiska kejsarstaten], som införde tvåkammarriksdag.

Guter Rath eines Oesterreichers an seine Mitbürger! Zur Würdigung und näheren Verständniss des neuen Nationalanlehens [Goda råd från en österrikare till hans landsmän! Om att värdesätta och närmare förstå nationens nya anseende] är en broschyr på sju sidor undertecknad av B. T. v. G.

Der Reichstag in Kremsier. Gedrängte Darstellung der Verhandlungen der constituirenden österreichischen Reichs-Versammlung seit ihrer Wiedereröffnung in Kremsier [Riksdagen i Kremsier. Kortfattad framställning av förhandlingarna vid den konstituerande österrikiska riksförsamlingen sedan den åter öppnades i Kremsier] är ett fyrasidigt Probe-Blatt [Provblad] skrivet av T. M. Jettel.

Ett exempel på en appell från en enskild, "Ein Bürger Wien's", [En borgare i Wien] fast han skriver "im Namen aller Gutgesinnten", [i alla välvilligas namn] är *Mit unserer Freiheit steht's wirklich miserabel! Ein ernstes Wort an die gutgesinnten Wiener* [Med vår frihet förhåller det sig verkligen miserabelt! Ett allvarsord till de välvilliga invånarna i Wien] daterat den 12 september 1848.

Många upprop, adresser och kungörelser är undertecknade av Der Ausschuss der Bürger, Nationalgarden und Studenten für Ruhe, Ordnung, Sicherheit und Wahrung der Rechte des Volkes [Borgarnas, nationalgardenas och studenternas utskott för lugn, ordning, säkerhet och bevarandet av folkets rättigheter]. Utskottet förekommer i olika namnformer. Texterna handlar bland annat om valförfaranden, skatteinbetalningar, vikten av att ta sig i akt för bakåsträvare, de varnar för deltagande i illegala spel och informerar om truppörflyttningar. I *Adresse der gesammten Einwohner Wiens an das souveraine Parlament zu Frankfurt* [Appell från alla invånare i Wien till det suveräna parlamentet i Frankfurt] den 8 juni skriver Utskottet "Im Namen der ganzen Bevölkerung Wiens" [I hela Wiens befolknings namn] till nationalförsamlingen i Frankfurt med ombud valda av alla de 34 stater som tillhörde Tyska förbundet.

Soll die Einheit Deutschlands zur Wahrheit werden, so kann sein Parlament nicht minder freisinnig seyn, als wir es waren.²⁵

Marsrevolutionen i Berlin

I slutet av februari och under de första veckorna i mars hölls borgarmöten och folkmöten i många städer i västra Tyskland. I Mannheim i Baden antogs ett program som krävde folkstyrelse, församlingsfrihet, folkhär, jämlikhet, pressfrihet och folkdomstolar. I Berlin blev en demonstration beskjuten av militär den 18 mars. Den preussiske kungen, Fredrik Vilhelm IV, drog tillbaka trupperna, antog den tyska trikolorens färger och utlovade en grundlagsstiftande församling. Den 31 mars möttes i Frankfurt det så kallade Förparlamentet: 500 man från hela Tyskland, som föreslog den gamla förbundsdagen att inkalla en nationalförsamling, vald med allmän rösträtt, vilken självständigt skulle besluta om en författning för Tyskland. Förbundsdagen gick genast med på detta. Den 18 maj 1848 sammanträdde nationalförsamlingen i Paulskyrkan i Frankfurt.

Vi har inte många verk utgivna 1848 eller åren närmast därefter i den systematiska avdelningen för Tysklands historia 1848, som omfattar ett hundratal verk. Av en doktor Eisenmann har vi andra, utökade upplagan av *Ideen zu einer Teutschen Reichsverfassung* [Idéer om en tysk riksförfattning] (Erlangen 1848) som föreslår att den tyska kejsarmakten ska växla i femårsperioder mellan monarkerna i Preussen, Österrike och Bayern. Den lagstiftande makten utövas av statsöverhuvudet, fursterådet och folkammaren. En revolutionshistorik är *Die deutsche Revolution im März 1848. Eine übersichtliche und getreue Darstellung der Bewegungen in allen Staaten Deutschlands von der Proclamierung der französischen Republik bis zur Wiener und Berliner Revolution* [Den tyska revolutionen i mars 1848. En översiktlig och sannfärdig framställning om utvecklingen i samtliga stater i Tyskland från proklamationen av den franska republiken till revolutionen i Wien och Berlin], utgiven i Berlin 1848 på Verlag von Gustav Hempel.

Också anonymt utgiven 1848 är *Der Nothstand der untern Volksklassen mit seinen augenfälligen, nahen und entfernten Ursachen und den ausführbaren sichern Mitteln zu seiner radikalen Bekämpfung. Den Fürsten und ihren Rathgebern, den privilegirten (sic!) Ständen, den Volksvertretern und den Volksfreunden gewidmet von einem Ostpreussen [Nödläget för folkets lägre klasser och dess uppenbara, omedelbara och djupare orsaker samt de möjliga säkra medlen för dess radikala bekämpande. Till furstarna och deras rådgivare, de privilegierade stånden, folkets representanter och folkets vänner dedicerat av en ostpreussare]* på Verlag von Adolph Samter i Königsberg. En blyertspåskrift på ARAB:s exemplar tillskriver den J. Jacoby.

Revolutionsrörelserna spred sig över så gott som hela Europa, men snart nog tog de gamla makthavarna med arméns hjälp tillbaka förlorad terräng. Orsakerna var många och skilde sig åt från land till land. Revolutionärerna var aldrig någon enhetlig grupp och deras krav var ofta motstridiga. Studenterna ville att övervakning och censur skulle avskaffas; bönderna krävde befrielse från dagsverksskyldigheten; den borgerliga klassen önskade liberala reformer; arbetarna och hantverkarna ville att staten skulle garantera dem rätten till arbete. Några resultat av revolutionerna bestod dock: i Österrike den avskaffade arbetsplikten för bönderna och i Frankrike den allmänna rösträtten för män.

Till slut: en av revolutionens mest bemärkta flyktingar var Karl Marx, som i mars 1848 utvisades från Bryssel till Frankrike. Tillsammans med Friedrich Engels flyttade han i april från Paris tillbaka till Tyskland för att delta i revolutionen där. Marx blev chefredaktör för *Neue Rheinische Zeitung* i Köln. Han utvisades från Tyskland, återvände till Paris, förvisades igen och flyttade slutligen till London, där han förblev under återstoden av sitt liv. Redan i februari 1848 publicerades i London hans och Engels *Kommunistiska manifestet*. Manifestet utgavs redan samma år på svenska av Per Götrek. Även denna första svenska utgåva finns i ARAB:s samlingar – som ytterligare ett dokument från revolutionsåret 1848.

NOTER

1. Därpå följer skålen som utbringas av parlamentsledamoten M. Ledru-Rollin. *Skål för ett bättre liv för arbetarklassen! Skål för arbetarna!* (Livliga bravorop.)
M. Ledru-Rollin stiger upp i talarstolen.

...

Medborgare,
ja, skål för arbetarna! Skål för deras omistliga rättigheter, för deras livsviktiga intressen, som tidigare ej erkänts!

2. Vi har nu berättat om den största händelse som skakat våra själar sedan den dag då Jesus Kristus böjde sitt huvud på korset och därmed raserade den gamla världen.

3. Republiken behöver inte längre utropas, diskuteras eller erkännas. Den är här. Den är här, och den har samma rätt att existera som det folk vars symbol den utgör.

---

4. Respektera monumenten! Respektera människors ägodelar! Varför skjuta sönder dessa tavlor? Vi har visat att folket måste ledas på rätt sätt; låt oss nu visa att folket vet att respektera monumenten och göra sin seger heder!

5. Den 24, då folket arbetade intensivt med att bygga upp barrikader, bröt ett våldsamt oväder ut över Paris. En liten grabb som vaktade en av barrikaderna, på Rue de Richelieu, höjde sin sabel i luften och ropade: ”Gud är på vår sida, mina vänner, han bjuder oss på förfriskningar!”

6. Utropandet av Republiken Frankrike är inte ett angrepp på någon som helst regeringsform. Regeringsformerna skiljer sig naturligtvis åt, de varierar på samma sätt som landens geografiska läge, folkens mentalitet, intellektuella, moraliska och materiella utveckling gör det. Nationernas ålder varierar, liksom individernas. De principer som styr dem har hunnit olika långt i sin utveckling.

7. Vilka är de grundläggande, angelägna, väsentliga frågorna idag?... den mest angelägna av dem alla gäller hur nationalgardet skall organiseras, hur folket skall rekryteras och organiseras militärt, hur folket klätt i demokratisk skrud och beväpnat skall utse sina chefer.

8. O folk, du skall härska! Härska broderligt med dina likar från alla samhällsklasser; ty Republiken, denna heliga förbundsark, under vars ruiner vi skulle låta oss begravas hellre än att överge den, Republiken, det bestående styrelseskicket framför alla andra, utropar och stadfäster alla människors lika rättigheter, och tar universum till vittne på sin ed.

9. ... delegaten måste med stil, diskretion och republikansk hållning klättra högre och högre upp i samhället, från botten till toppen. Han måste ge akt på rådande seder och bruk och i enlighet med dessa ändra sitt språk och sitt uppförande, för att nå fram till målet: valet av kandidater.

10. Blanda ej ihop den politiska polisen med gatans polis, kriminalpolisen med säkerhetspolisen, den hemliga polisen med den kommunala.

11. ta alla anföranden som hållits på jakobinklubben; tillsätt Babeufs svammel; blanda ner Saint-Simons idéer och Fouriers teorier; lägg ovanpå allt detta till en stor dos överdrifter och barnslighet; blanda väl, och ni har kommunismen.

12. Ner med kommunisterna! Det är kommunisterna som orsakat nöden! De vill avskaffa egendomen, avskaffa familjen! Ner med Cabet! Ner med Blanqui! Ner med Raspail! Man skrek till och med: Ner med Louis Blanc! Ner med Ledru-Rollin!

13. Arbetet är människans styrka; det är den verksamma och tänkande kraft som bemäktigar sig den yttre naturen och tvingar den till underkastelse. ... det är ett behov, det vill säga en rättighet, den mest okränkbara av alla. Rätten till arbete är rätten till liv.

14. Här är Blanqui: hans dagar är en enda dödskamp
Och Baroche klagar över hans vresighet!
Ni har irriterat honom, bödlar, våra herremän,
genom att hugga den fångne genom gallret...
Sedan Albert, arbetaren, proletär minister,
i dag bara avskyvärt trångsynt,
(Ur Högsta domstolen)

---

15. Endast folket kan genom att förändras och av egen kraft, utan mellanhänder, fullborda den ekonomiska revolution som påbörjades i februari. Endast folket kan rädda civilisationen och föra mänskligheten framåt!

16. Och statspolitikernas parti som fegt flydde riksdagen i Wien i farans och avgörandets stund, då endast och allenast folkets intressen borde ha fått gälla och enat alla, sökte sedan förespegla er i Prag att det senaste upproret i Wien inte var folkets utan genomförts med hjälp av ungerska penningar.

17. Han var den stora kanalen vari statens miljoner flöt; han var den levande kassan för förtäringsskatt ty endast en stark kropp som hans kunde smälta så mycket metall. Han hade ställt sig som en ogenomtränglig skiljevägg mellan folket och dess älskade monark.

18. Hans kejsrerliga kungliga apostoliska majestät har nådigast beslutat upphäva censuren och snarast offentliggöra en presslag.

Wien, den 14 mars, 1848

Johann Talatzko, friherre von Gestieticz,

Kejsrerlig och kunglig regeringspresident i Nedre Österrike.

19. Frihet! Ordning! Rättvisa! Kärlek till regenten och fosterlandet! Det är borgargardets lösen liksom varje medborgares, och bölden som den flyktade mannens snedvridna system bragte till sin kulmen, kommer snarast att läkas, vilket är allas vår broderliga önskan.

20. ... att samtliga medborgare genom sin anslutning i möjligaste mån förstärker borgargardet och kraftfullt medverkar till att lugnet upprätthålls.

21. ... för upprätthållande av lagstadgat lugn och ordning inom residensstaden samt till skydd för person och egendom ...

22. Som en följd av den av de högre stånden i Nedre Österrike förkunnade kungörelsen den 15 dennes företogs genom magistraten och borgarnas provisoriska utskott val av de tolv ledamöterna ur borgarståndet vilka har att provisoriskt delta i de högre ståndens i Nedre Österrike i detta ögonblick nödvändiga förhandlingar.

Vid dessa val har framför allt tagits hänsyn till betydelsen av sakernas skötsel och omständigheten att om möjligt tillerkänna olika grupper inom borgarståndet den vederbörliga representationen.

23. ... har numera utgivit sådana förordningar som vi anse vara erforderliga för uppfyllandet av vårt trogna folks önskemål.

Pressfriheten har genom Min kungörelse angående censurens upphävande erkänts på samma sätt som i alla de stater där den förekommer. (Givet den 15 mars)

24. Men ett är fortfarande nödvändigt, trängande nödvändigt, för att allt övrigt ska bli sanning och kunna växa utan skada; detta är: avskedandet av Ers Majestäts rådgivare som tillhör det gamla systemet, ett system som lett landet till avgrundens rand.

25. Skall Tysklands enhet bli sann må dess parlament inte vara mindre frisinnat än vi var.

LITTERATUR

Till ARAB:s femtioårsjubileum 1952 utgavs en minnesskrift *Hävd och handling. Arbetarrörelsens arkiv 50 år*, i vilken Per Lind skriver om ARAB:s ”Rariteter och kuriositeter”. Den publicerades också i nummer 1-2 (2000) av vår tidskrift *Arbetarhistoria* med titeln ”Utopister och klassiker. Rariteter i ARAB:s bibliotek”. I nummer 19 (nr 3, 1981) av samma tidskrift, som då hette *Meddelande från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek*, skrev bibliotekarien Birgit Parding ”Utopier och manifest. Rariteter i Arbetarrörelsens arkiv och biblioteks samlingar”. Den artikeln innehåller en förteckning över svenskspråkiga utgåvor av *Kommunistiska manifestet*, vilket hade offentliggjorts på tyska i februari 1848.

Duveau, Georges: *1848*. Paris 1965

Koht, Halvdan: *Folkets tidsålder. Revolutionsåret 1848 i Europa*. Ny utgåva, Stockholm 1982

Perényi, János: *Revolutionsuppfattningens anatomi. 1848 års revolutioner i svensk debatt*.

Uppsala/Stockholm 1979

Ragnerstam, Bunny: *Arbetare i rörelse. Historisk krönika. Bd 1*. Stockholm 1986

Les révolutions de 1848. Paris 1971

Stearns, Peter N.: *The revolutions of 1848*. London 1974

Marie Hedström är bibliotekarie.

De franska texterna har översatts av Åsa Josefson, de tyska av Martin Grass.